

Vlaanderen
is open ruimte

LI De Westhoek Vallei de IJzer

Inrichtingsplan Abdij Roesbrugge-Dames
Archeologisch onderzoek 2009/109

LI De Westhoek Vallei de IJzer

Inrichtingsplan Abdij Roesbrugge-Dames
Archeologisch onderzoek 2009/109

Colofon

uitgevoerd door:

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

VLM Regio West
Landinrichting en Grondenbank -
Dienst Projectrealisatie

Vestiging Brugge
Velodroomstraat 28
8200 Brugge
tel.: 050 45 81 00
www.vlm.be

Datum rapport: maart 2018
Coverfoto: visualisatie site Dames Roesbrugge

INHOUD

DEEL 1	Inleiding.....	2
Kenmerken	3
1.1	Algemeen.....	3
1.2	Ligging	4
1.3	Geomorfologie, topografie, bodem	8
1.4	Historiek.....	11
DEEL 2	Het archeologisch onderzoek	16
2.1	Aanleiding van het onderzoek	16
2.2	Uitvoering en resultaten.....	16
2.3	De paaiplaats.....	24
DEEL 3	BESLUIT	25
	Sleuvenlijst.....	28
	Vondstenlijst	29

DEEL 1 INLEIDING

In de gemeente Alveringem, deelgemeente Beveren-IJzer, is in het kader van het landinrichtingsproject de Westhoek het inrichtingsproject (IP) Vallei de IJzer uitgevoerd. In het kerngebied Onze-Lieve-Vrouw Ter Nieuwe Plant werd door middel van schanskorven een voormalige abdij gevisualiseerd. Daarnaast werd een gracht voor de abdij uitgegraven. In het kerngebied Neerloopbeek zijn werken ter bevordering van het visbestand uitgevoerd. Dit hield het graven van een paaiplaats in.

Conform het Decreet van 30 juni 1993 houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium¹ en het Besluit van de Vlaamse Regering van 20 april 1994 tot uitvoering van het decreet van 30 juni 1993² worden alle werken van de Vlaamse Landmaatschappij aan artikel 127 onderworpen. Artikel 127 van het decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening bepaalt dat voor vergunningsplichtige werken aangevraagd door publiekrechtelijke personen of instanties een bindend advies moet worden gevraagd aan de bevoegde instantie voor het archeologisch erfgoed.

Project	Landinrichting De Westhoek
Uitvoeringsdossier	Vallei de IJzer
Gemeente	Alveringem
Deelgemeente	Beveren-IJzer
Kadaster	3804 C 629B, 630C, 635B, 635C
Opgravingsvergunning	2009/109 Korneel Gheysen
Datum uitvoering	19 & 20/10/2009
CAI-nr.	73941

¹ gewijzigd bij de decreten van 18 mei 1999, 28 februari 2003 en 10 maart 2006 (BS 08.06.1999, 24.03.2003 en 07.06.2006).

² gewijzigd bij besluiten van de Vlaamse Regering van 12 december 2003 en 23 juni 2006 (BS 15.07.1994, 09.06.2004 en 22.08.2006).

KENMERKEN

1.1 Algemeen

De werken in de Vallei de IJzer houden het herstel in van de landelijke omgeving en de versterking van de valleirand van de IJzer. De valleirand is momenteel een talud en vormt een echte scheiding tussen de vallei en de winterbedding van de IJzer.

Het onderhavige rapport concentreert zich op het uitgraven van de paaiplaats aan de Neerloopbeek en de visualisatie van de abdij Onze-Lieve-Vrouw Ter Plant in Roesbrugge. Bij de visualisatie van de abdijsite is het de bedoeling dat de hoekpunten van de abdij worden getoond door middel van schanskorven. De opgevulde gracht voor de abdij is lichtelijk verdiept. Over deze gracht werd een toegangsbrug gevisualiseerd.

Deze werken zijn gepland in nauw overleg met het toenmalige Ruimte en Erfgoed, afdeling West - Vlaanderen. In het advies voor de stedenbouwkundige vergunning werd een grondige archeologische begeleiding van de werken geadviseerd bij het uitgraven van de walgracht, en een archeologische inspectie na uitvoering van het graven van de paaiplaats.

De verdieping van de “walgracht” vond plaats op 19/10/2009. De veldcontrole van de paaiplaats vond plaats op 20/10/2009.

1.2 Ligging

De site Onze-Lieve-Vrouw Ter Plant ligt in de gemeente Alveringem, deelgemeente Beveren. De site is aan de zuidzijde begrensd door de oude IJzer. De site ligt op hoger gelegen, niet overstroombare graslanden en wordt extensief begraasd.

Ook de paaipplaats in het kerngebied Neerloopbeek ligt in Alveringem, tussen de Lindestraat, IJzerstraat en de IJzer.

Beide zones liggen in de vallei van de IJzer, in de zogeheten IJzerbroeken, en zijn interessante zones voor natuurontwikkeling.

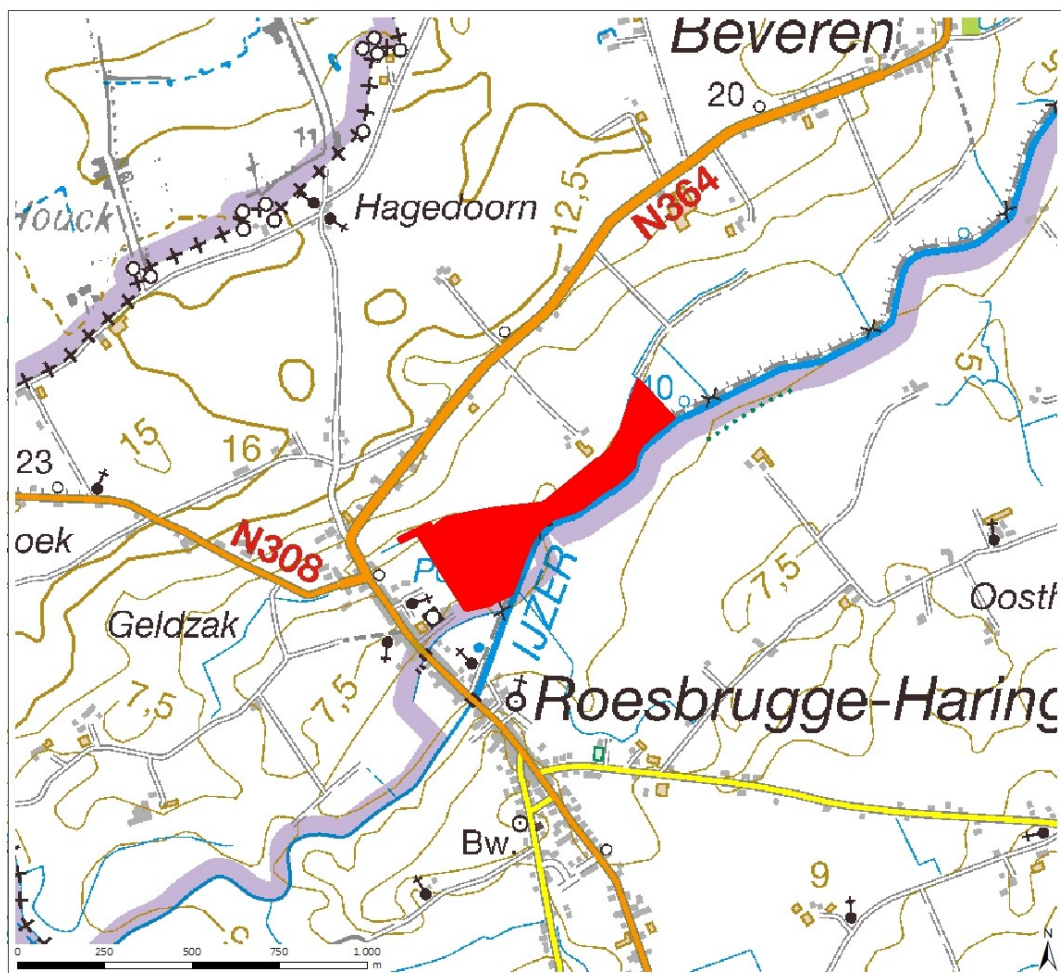

Fig. 1 Ligging van de site Onze-Lieve-Vrouw Ter Plant (in rood) op de topografische kaart (bron ondergrond: Topografische kaart 1/50.000, raster, NGI, © Nationaal Geografisch Instituut)

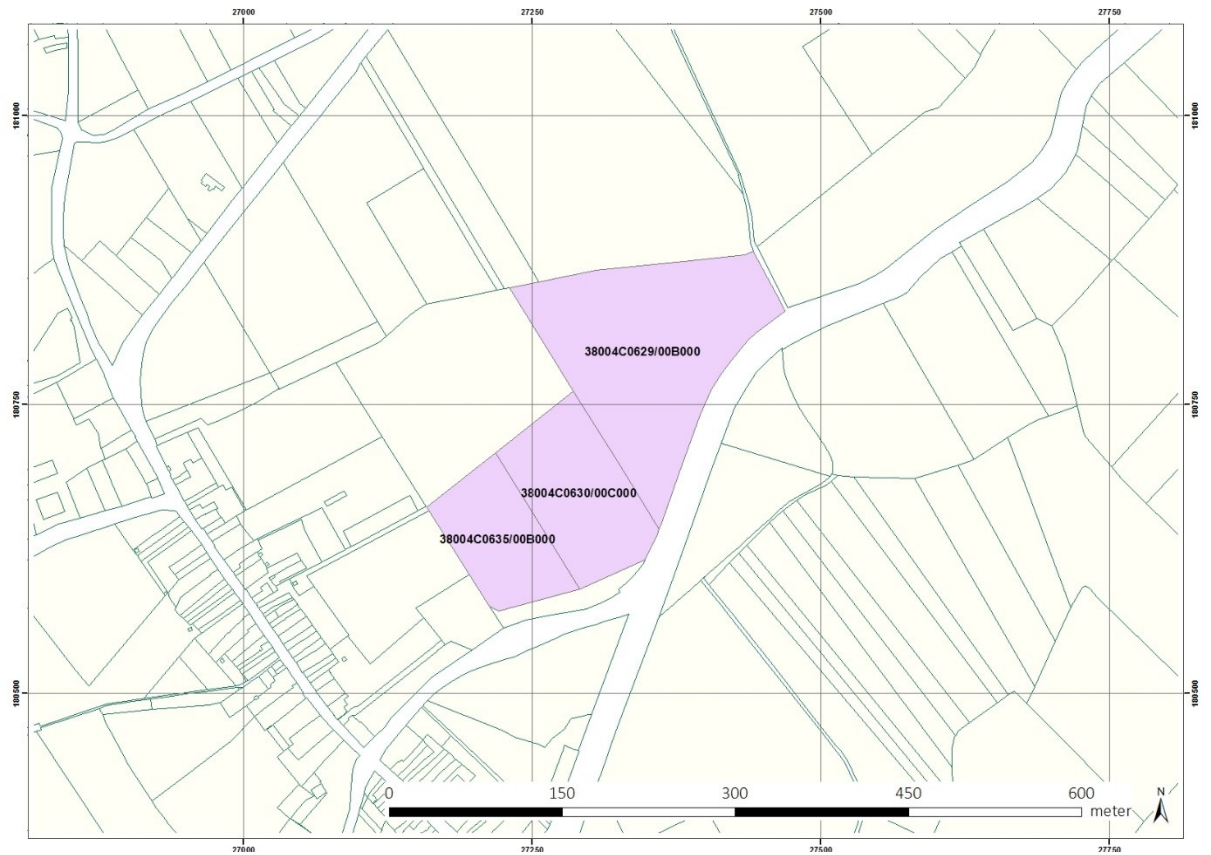

Fig. 2 De betrokken percelen op de kadasterkaart. Bron: CADMAP, toestand 2016.

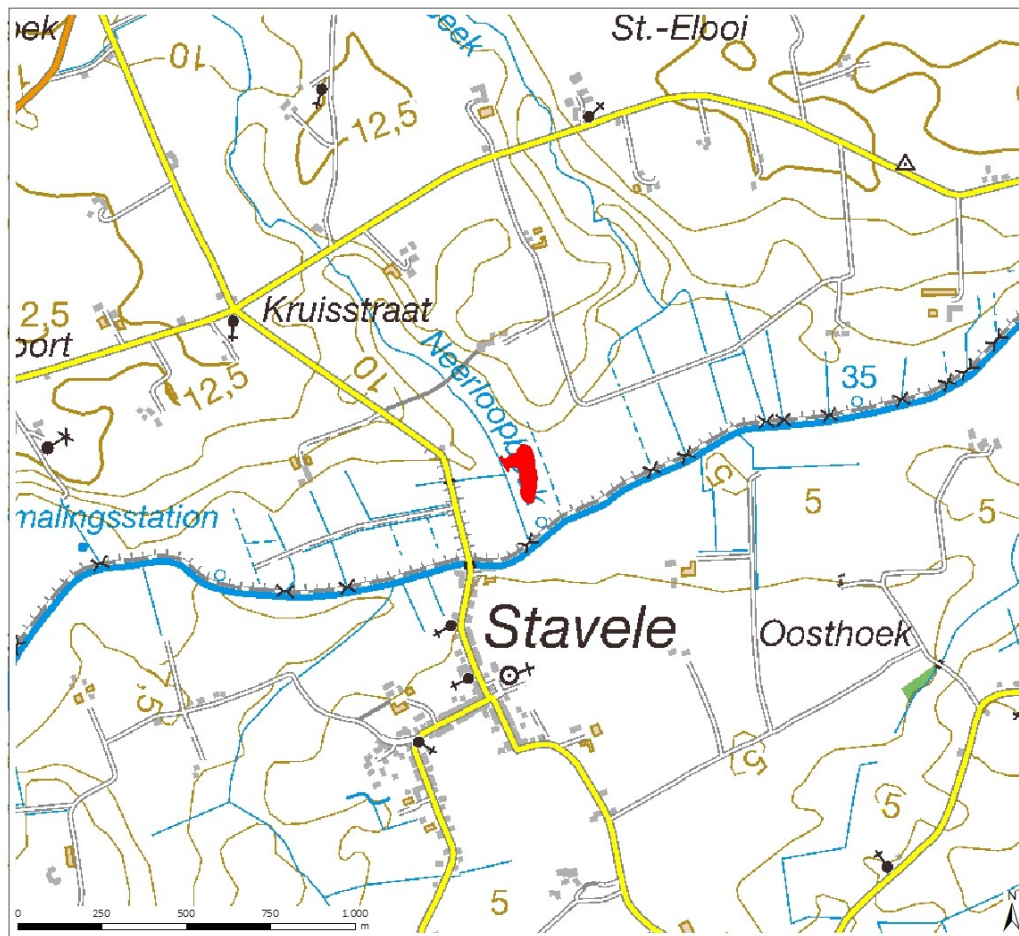

Fig. 3 Paaiplaats Neerloopbeek op de topografische kaart

Bron: Topografische kaart 1/50.000, raster, NGI, © Nationaal Geografisch Instituut

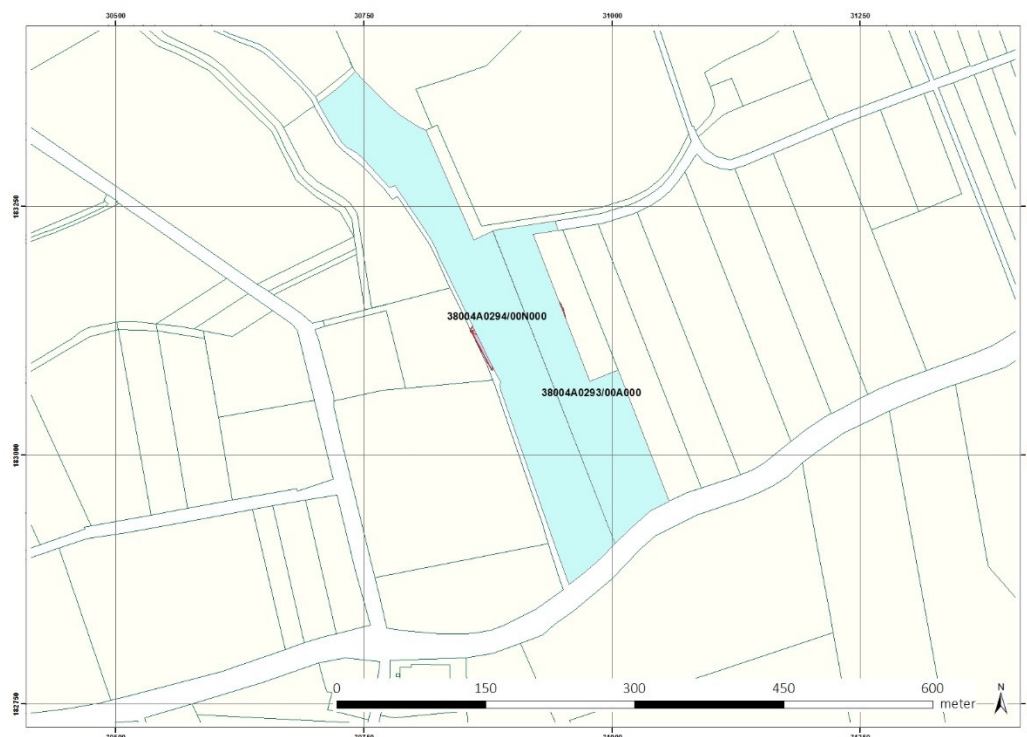

Fig. 4 De betrokken percelen op de kadasterkaart. Bron: Cadmap 2016.

1.3 Geomorfologie, topografie, bodem

De projectzones liggen op de rand van de huidige IJzervallei. Ten noorden van de IJzer is het reliëf zacht golvend en met zachte hellingen. Sommige zijbeken van de IJzer hebben diepe, V-vormige uitgesneden dalen (Hipkenbeek, Neerloopbeek, Callebeek) ('t Jonck, 1959).

Het gebied wordt gevormd in het Tertiair, waar de Ieperiaanse klei wordt afgezet tijdens het Eoceen. Door erosie gedurende het later Tertiair en de ijstijden in het Pleistoceen verkreeg het oppervlak zijn huidige reliëf. Vanaf het einde van het tertiair schuurt de IJzer en de zijbeken diepe en brede dalen uit. Vooral in de laatste ijstijd wordt door overheersende noordwestenwinden eolisch zandlemig materiaal afgezet op het zandleemplateau. In het Holocene vormt veen zich in de beekvalleien. Door een verhoging van de waterafvoer verhoogt de schurende werking en worden grotere geulen uitgeschuurd. Hierin wordt uiteindelijk zand afgezet en ontstaan kreekruggronden.

De abdij van Roesbrugge-Dames ligt bodemkundig gezien nog net op het zandleemplateau. Net ten zuiden zijn de bodems onderdeel van de Poldergronden (bodemkaart 1959). De bodems worden beschreven als een natte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B-horizont (uLhc). Klei is aanwezig op geringe diepte aanwezig (> 75 cm). Het zuidelijk gedeelte is een matig natte/gleyige zandleembodem, zonder profielontwikkeling, met een sterk antropogene invloed (oLdp). Centraal is een verdwenen bewoning (OC) aanwezig. Net ten noorden is een oudere beekarm aanwezig (o.Bk2, poelgrond met zware klei, tussen 60 en 100 cm overgaand in veen. Dit wordt geïnterpreteerd als een zijgeultje van de IJzer).

Een Lhc heeft onder de bouwvoor een uitgeloopte horizont, duidelijk roestig en bleek tot grijsgeel. De verbrokkelde textuur B is sterk gegleyifieerd, zeer onregelmatig en grillige vlekken, bruinachtig en sterk roestig. Een Ldp is een typische colluviale bodem, rustend op een onderliggend zandleemdek. Deze Ldp onderscheidt zich van de onderliggende bodem door de aanwezigheid van kleine baksteen- en houtskoolrestjes (Van Ranst & Sys, 2000).

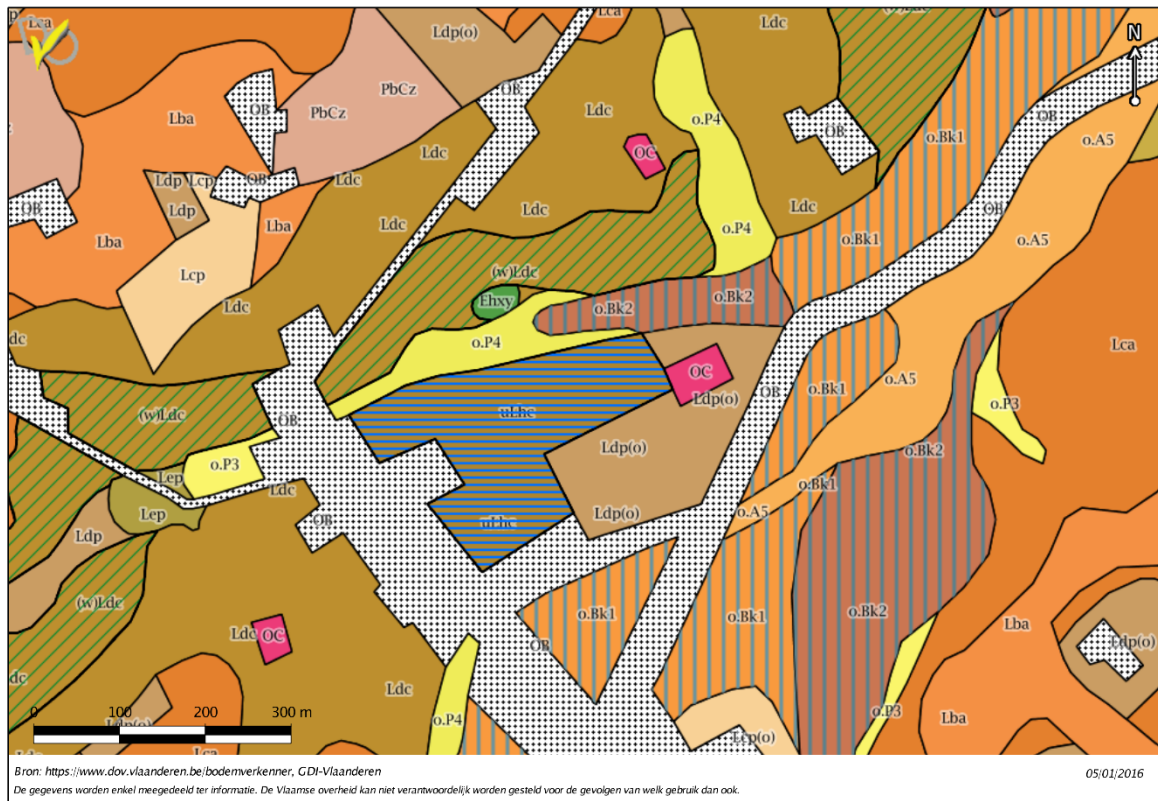
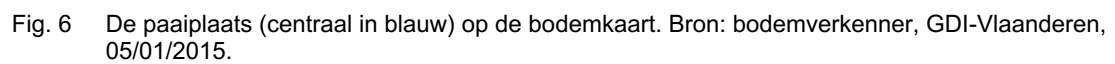

Fig. 5 De abdijsite op de bodemkaart. Bron: bodemverkenner, GDI-Vlaanderen, 05/01/2016.

De paaiplaats van de Neerloopbeek ligt in de vallei van de gelijknamige beek. Op de bodemkaart komt deze vallei duidelijk naar voren als een o.Bk2 (poelgrond met zware klei, rustend op veen tussen 60 en 100 cm diepte). Met een overgang van o.Bk1 gaat deze poelgrond over in een kreekkruggrond uit zware klei/klei, op een diepte van 60 tot 100 cm overgaand naar lichter materiaal.

Deze hoofdkreekkrug langsheen de IJzer ligt tot een meter hoger in de omringende broeken.

1.4 Historiek

1.4.1 Archeologische waarnemingen

De gekende archeologische gegevens volgens de CAI betreffen alle sites met walgracht in de IJzervallei en de wijdere omgeving. Dit zijn ondermeer de CAI-nrs. 74624 (Wijngaardstraat/Haringestraat), 74629 (Lindestraat 8), 73933 (Sint-Omaarsstraat 3), 74622 (Heybrugstraat 5/7). Ook ter hoogte van de paaiplaats (Lindestraat, Alveringem) zijn dit sites met walgracht, gekend van cartografie. Deze waarnemingen zijn hoofdzakelijk gebaseerd op de Popp-kaarten (1847).

1.4.2 Abdijsite Onze-Lieve-Vrouw Ter Plant

In 1236 wordt de abdij van Onze-Lieve-Vrouw Ter Plant gesticht door de Kannunikessen van Sint-Victor. Volgens een legende, opgetekend omstreeks 1480, zou de abdij gesticht zijn door Elisabeth van Roesbrugge en haar man Willem van Bethune. Elisabeth had de belofte gedaan om een kapel te bouwen in de buurt van haar kasteel. Aan de overkant van de IJzer was een bosje aanwezig waar men de kapel wou bouwen. Bij het kappen van de bomen begon een boom te bloeden. Na consultatie van de verschillende bisschoppen, besloot ze een abdij te bouwen. Uit de bloedende boom werd een Mariabeeld gesneden. De abdij werd *Plantatio* (later *Nova Plantatio*) *Beatae Mariae Virginis* genoemd: abdij Onze-Lieve-Vrouw Ter Nieuwe Plant (Lyceum Ieper).

Het ontstaan van de abdij moet waarschijnlijk meer gezocht worden in politiek-militaire sfeer. Omstreeks 899 is Haringe, een kilometer verder aan de overzijde van de IJzer, al een gekend administratief centrum. In het grondplan van de gemeente Roesbrugge-Haringe is een 9de-10de eeuwse omwalling zichtbaar (M. Dewilde, schriftelijke communicatie). Onder leiding van de abdij St.-Augustinus in Terwaan wordt een de kerk gebouwd in Haringe. De proostdij "*Beauregard*" (Switspapendreef nr. 3, Proven) wordt gebouwd voor het beheer van de goederen. In de 11de eeuw wordt eveneens een omwalling met een motte of kasteel gebouwd achter de kerk in Haringe. Deze motte wordt met de grond gelijk gemaakt in 1320. Later wordt hier het Blauwhuis gesticht, eigendom van de Heren van Gistel (VIOE, 2011).

Ondertussen groeit ten oosten van Haringe een woonkern aan. In 1186 legt een zekere Rohard een brug over de IJzer (ter hoogte van de huidige brug). De IJzer maakte te Roesbrugge nog een bocht, nu de "Rode IJzer". Tot hier was de IJzer bevaarbaar en hierdoor een belangrijke economische plaats. De kern "*Ponte Rohardi*" (1183) en *Rohardsbrugge* (1204) breidde vooral uit in de 13de eeuw als Elisabeth van Rohardsbrugge en haar echtgenoot Willem van Bethune het "kasteel" of "buitengoed" betrokken. Volgens sommige auteurs was dit een motte aan de linkeroever van de IJzer (grondgebied Beveren, oosten van Haringe), Toussaint situeert dit aan de huidige "Kleine Sint-Omaarsstraatje" (Toussaint, 2000). Elisabeth stichtte in 1236 het klooster "Onze-Lieve-Vrouw ter Plant" te Roesbrugge. In de 14de eeuw treedt het klooster tot de congregatie van St.-Victor (Windesheim) toe. De abdijskerk werd kort na 1270 voltooid, maar brandde een eerste keer af in 1347.

Roesbrugge was het centrum van de beeldenstormers. De leiders, Jan Denijs en Sebastiaan Matte, hielden hier hun hoofdkwartier. In 1566 wordt hier de eerste hagepreek gehouden. Toch wordt de abdij relatief lang met rust gelaten. Pas in 1568 wordt de abdij een eerste keer geplunderd. De zusters verspreiden zich over Sint-Omaars, een refuge in leper (momenteel gekend als de Schapekop in de Langemeers) en in Brugge. In 1579 wordt de abdij een tweede keer geplunderd door de *Zunnevelders*, troepen van de prins van Oranje. Hetzelfde jaar wordt de abdij afgebroken door de *Malcontenten*, een groep katholieke edelen, hoofdzakelijk afkomstig uit het zuiden van de Nederlanden (Artois, Henegouwen, Namen, Luxemburg). De resten van de abdijgebouwen belemmerden het zicht vanuit hun fort ter hoogte van het Roharduskasteel achter de huidige kerk. Enkel het voormalige washuis blijft bestaan, die verder dienst doet als boerderij. Uiteindelijk wordt ook dit gebouw afgebroken in 1948. Het terrein van de voormalige abdij wordt gebruikt als stortplaats bij het afbreken van de bierfabriek in Roesbrugge.

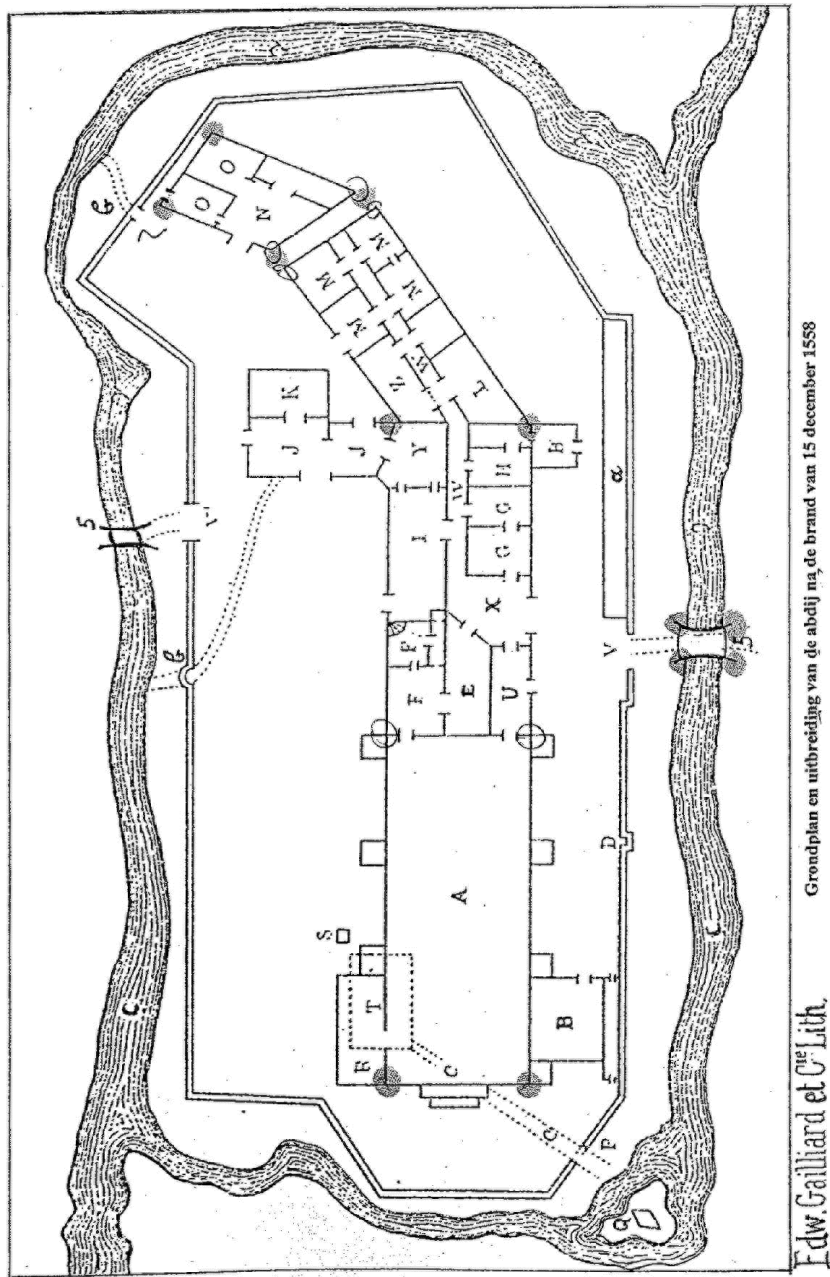

Fig. 7 16de-eeuwse plattegrond van de abdij. De gevisualiseerde hoekpunten zijn aangeduid met een cirkeltje. Ook de brug over de walgracht werd opnieuw gevisualiseerd.

Fig. 8 De abdij van Roesbrugge-Dames op de Vandermaelenkaart (1846 – 1854) en de CAI
Bron: Raadpleegdienst voor Historische Cartografie, WMS; Centrale Archeologische Inventaris, Agent-
schap Onroerend Erfgoed, toestand juli 2015 (Mercatornet)

Ondertussen had de kloosterorde zich gevestigd in Ieper, waar ze een meisjesschool stichtten die nu nog gekend is als de Onze-Lieve-Vrouw ter Nieuwe Plant.

Fig. 9 Evocatie van toenmalige abdij op schuine luchtfoto. Deze projectie is topografisch niet volledig correct.
Bron: Toussaint, Rohardushof. Bewerking door VLM.

DEEL 2 HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

2.1 Aanleiding van het onderzoek

Ter hoogte van de abdij zijn enkele schanskorven geplaatst om het gebouw terug te visualiseren, afgaand op de 16de eeuwse plattegrond (zie fig. 5). De graafwerken werden uitgevoerd op 19 en 20 oktober 2009.

De schanskorven zijn 3 m lang en 0.5 m breed. Voor de plaatsing werd de zode 10 cm ontgraven met een minigraver met platte bak. De breedte van de sleuf bedraagt 0,5 m. Hierna gebeurde een visuele archeologische inspectie. De graafwerken werden genummerd en gefotografeerd.

Daarnaast werd ter hoogte van de voormalige toegang de eerdere gracht terug gevisualiseerd door het weghalen van de zode. Deze gracht was gedeeltelijk gedempt. Over de gracht is een toegangsbrug geplaatst. Het onderzoek had als doel de werkzaamheden archeologisch te begeleiden en eventuele archeologische sporen en/of structuren te documenteren. Vondsten werden verzameld.

Sporen en structuren werden geregistreerd en een profielopname werd gemaakt. Vondsten werden gerecupereerd per zone.

In vallei van de Neerloopbeek werd een paaiplaats aangelegd. Een controle na uitvoering van de werken werd uitgevoerd.

2.2 Uitvoering en resultaten

2.2.1 De schanskorven

In totaal werd voor de schanskorven op 8 plaatsen gegraven (sleuf 1 – 8). De maximale ontgraving bedroeg 0.1 m diepte. De bodem bestond uit een zandleming materiaal. Vondsten werden niet aangetroffen. Bij 1 ontzoding (sleuf 8) werd een kleine hoeveelheid baksteenmateriaal oppervlakkig geraakt. Dit werd niet verder uitgegraven, aangezien dit meer schade zou toebrengen dan de eigenlijke werken.

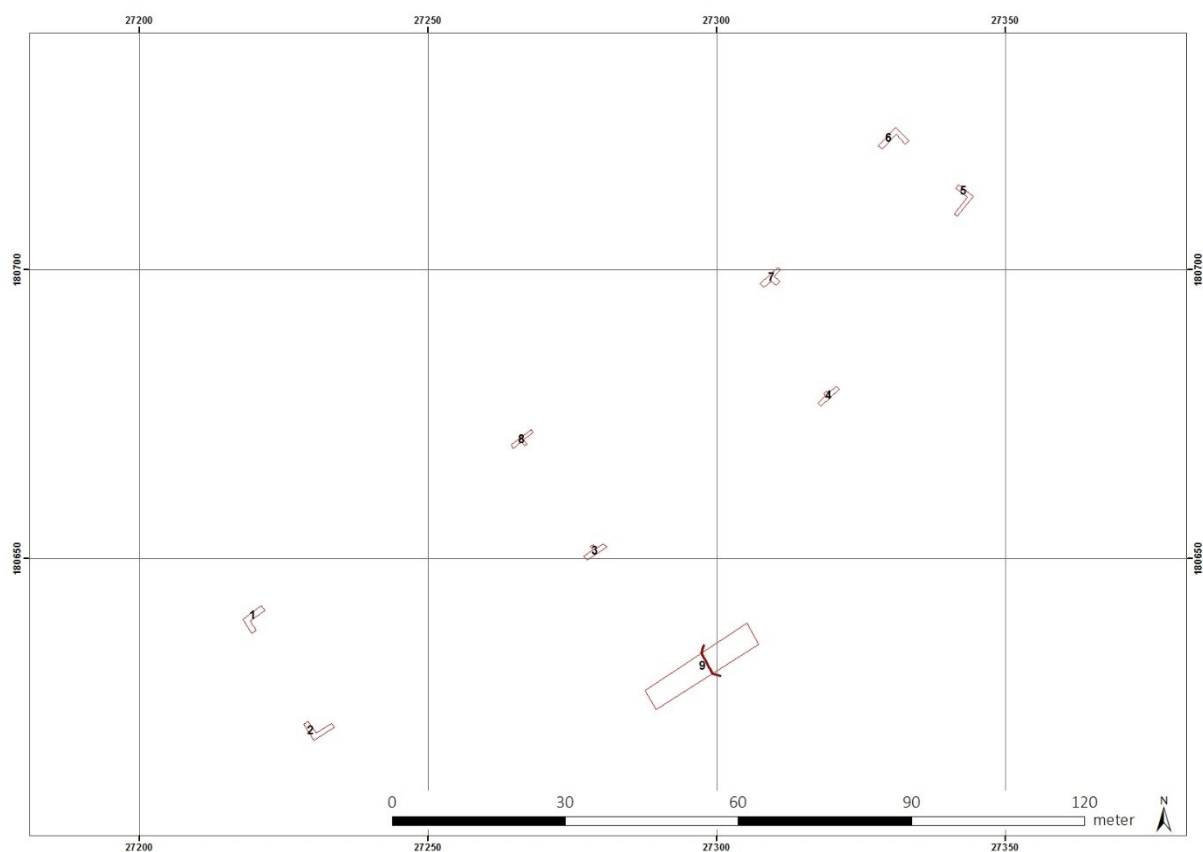

Fig. 10 Overzicht ligging 'sleuven' en coupe (in rood).

Fig. 11 Overzicht ligging 'sleuven' op de orthofoto. Bron: AGIV.

Fig. 12 opvolgingssleuf 1 (links) en

Fig. 13 Baksteenmateriaal in sleuf 8.

De walgracht, of sleuf 9, heeft een totale lengte van 20 m en een breedte van 4 m. Omdat de sleuf moest aansluiten op het terrein, waren er geen rechte profielwanden beschikbaar. Daardoor werd een profielwand dwars op de sleuf gezet. Eerst werd de oostelijke zijde uitgegraven (opmetingspunten 301-303), daarna de westelijke zijde.

Aan de beide uiteinden ging de sleuf over in het oppervlak (ca. 6 m + TAW).. Het maaiveld lag ter hoogte van de coupe op 6,06 m + TAW, de onderzijde (aanlegvlak) lag op 5.20 m + TAW.

Ter hoogte van de profielwand bestond de ondergrond uit een gemengd pakket van leemzandig materiaal en baksteenpuin. Onderaan werd het puin talrijker. Puin, fragmenten kalk, as, maar ook archeologisch vondstenmateriaal was aanwezig.

In het profiel zijn drie lagen zichtbaar:

1. 6,06 – 5,50 m+TAW: klei, lichtgrijsbruin, grote stenen met baksteen, mortel,
2. 5,50 – 5.30 m+TAW: lichte klie, bruin, houtskoolspikkels, mortelgruis
3. 5.30 – 5,20 m + TAW: zware klei, baksteenpuin, houtskoolspikkels.

De lagen zijn aflopend naar het zuiden, dus richting de Oude IJzer. Vermoedelijk werden hier ophogingslagen / afvallagen naar de zuidzijde toe aangesneden.

De bodem leek in zijn geheel vrij verstoord, mogelijk door trampling.

Fig. 14 de centrale coupe met op de achtergrond de vroegere brouwerij Feys.

Fig. 15 De uitgraving met zicht op het westen. Een recentere verstoring is zichtbaar.

Fig. 16 De oostelijke zijde van sleuf 9.

Fig. 17 De sleuf na uitvoering

Het aanwezige vondstenmateriaal werd ingezameld. Het is een verzameling van rood-, grijsbakkend aardewerk, steengoed en protosteengoed (zgn. Langerwehe). Het betreft alle gebruiksaardewerk, ruim te dateren in de 12de tot 16de eeuw. Het materiaal werd aangetroffen bij de aanleg en levert geen extra informatie op. Dit omdat de hoogteligging ten opzichte van het profiel quasi niet te bepalen was.

2.3 De paaiplaats

In de stedenbouwkundige vergunning werd opgelegd dat de paaiplaats geïnspecteerd diende te worden na uitvoering. De uitvoering vond plaats tussen 22/06 en 4/07/2009. In totaal werd ca. 8000 m² uitgegraven op een variabele diepte tot 2.50 m + TAW. Deze inspectie vond plaats op 5/07/2009.

Bij het ter plaatse gaan werd duidelijk dat de bodem niet vlak was uitgegraven (zie afbeelding). Blijkbaar werd dit zo uitgevoerd om de vissen betere paai-omstandigheden te kunnen geven.

Een visuele controle werd uitgevoerd op sporen, structuren of vondstenmateriaal. Niets van dit alles werd aangetroffen.

Aan de oostzijde van de paaiplaats is onder de zware klei veen aanwezig. Aan de westelijke zijde gaat de zware klei over in een lichter materiaal. Dit bevestigt de bodemkaart.

Fig. 18 De getrapte uitgraving van de paaiplaats

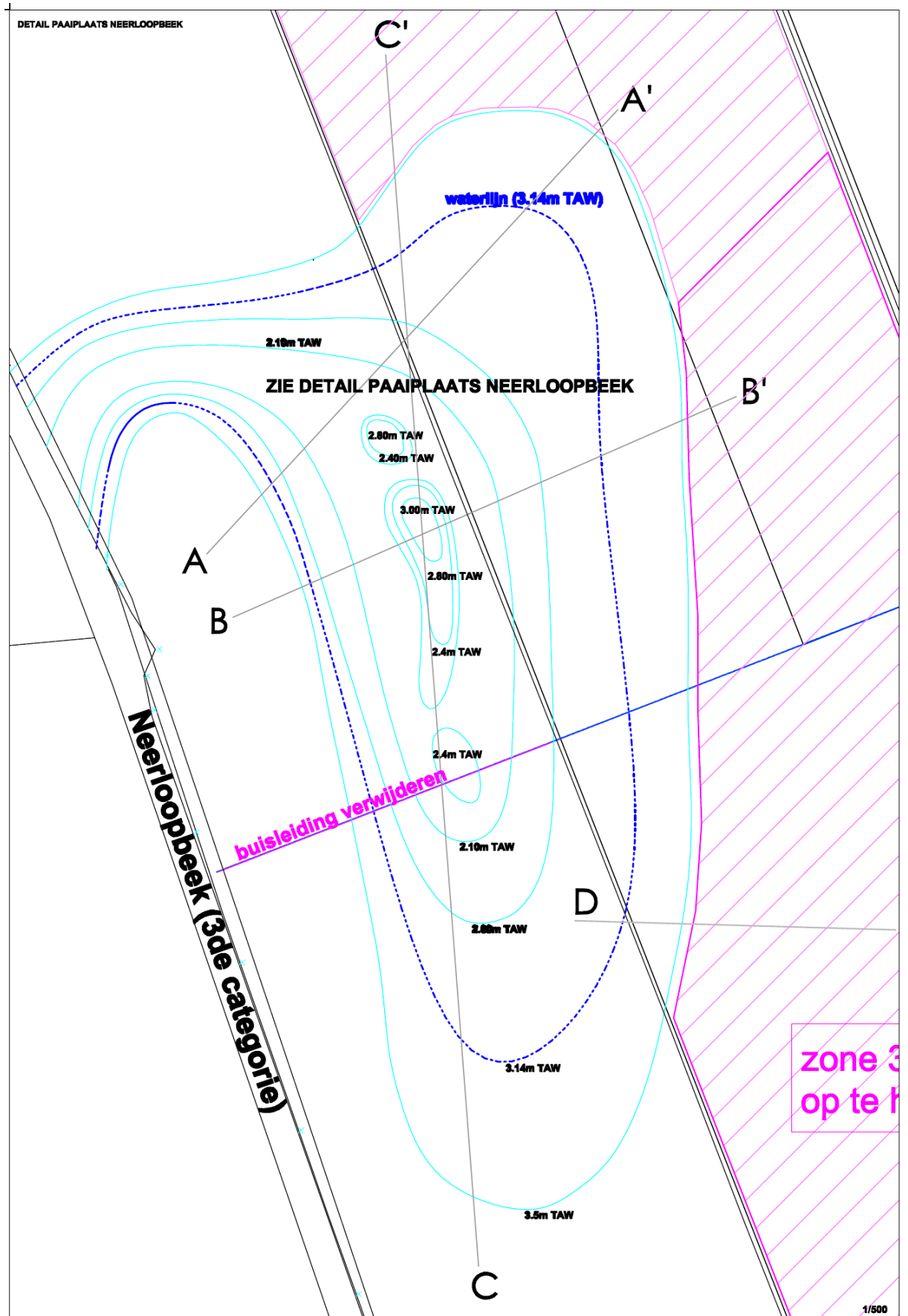
Fig. 19 Zicht op de uitgraving richting oost met overgang tussen kreekkrug en veenbodem.

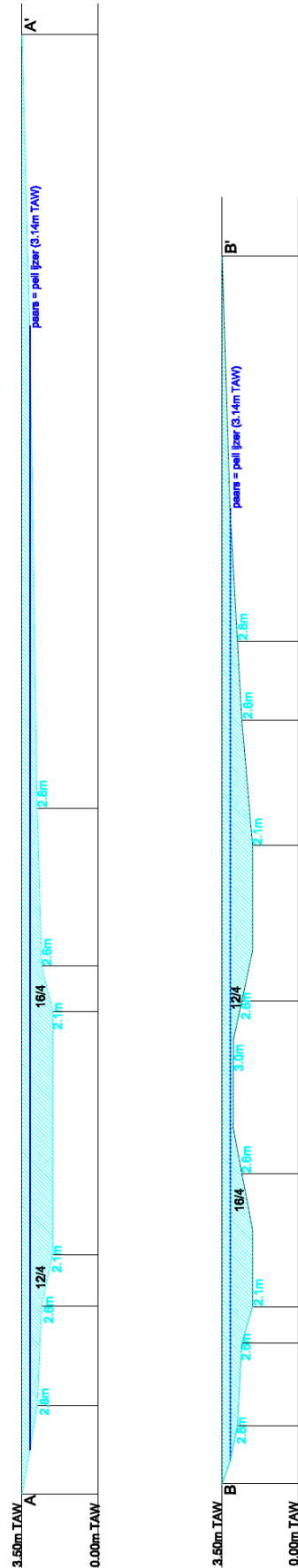
DEEL 3 **BESLUIT**

De werken ter hoogte van de schanskorven (sleuven 1 – 8) hebben eigenlijk geen nieuwe informatie tevoorschijn gebracht. Dit omwille van de beperkte ingreep. Sleuf 9, de uitgraving van de vroegere walgracht, bracht een kleine hoeveelheid archeologisch materiaal tevoorschijn. Dit materiaal was ruim te dateren in de 14de tot 15de eeuw. Toch levert een dergelijke begeleiding zeer weinig relevante informatie op. Er werd gegraven in een mogelijke gracht, waarbij een archeologische laag werd geraakt. De opgelegde manier van begeleiden – het opvolgen van de werken en registreren van vondsten – is niet goed uitvoerbaar. Er werd vanuit gegaan dat deze gracht was opgevuld met afval, afkomstig uit de 20ste eeuwse fabriek. Dit is niet het geval. In elk geval werden geen duidelijke structuren vergraven.

De beperkte oppervlakte en de uitvoeringswijze maakt het niet mogelijk om hierover een zinnige uitspraak te doen. Het enige wat met zekerheid kan gezegd worden, is dat een archeologische site aanwezig is op het terrein, met een datering in de late middeleeuwen.

Ook de paaiplaats was quasi niet te interpreteren gezien de manier van uitvoeren. Archeologische vondsten zijn hier niet aangetroffen.

SLEUVENLIJST

	x	y	Z (m +TAW)
1	27217,9	180639,6	7,07
2	27230,1	180618,6	
3	27278,9	180650,9	
4	27319,4	180677,9	
5	27344	180712,8	
6	27331	180724,9	
7	27309,4	180670	6,02
8	27266	180671,2	
9	27287,8	180626,9	6.06 m
	27307,4	180635,3	
paai- plaats	30861,3	183121,8	3.20
	30959,9	183000,4	3.5

VONDSTENLIJST

Sleuf	Spoor	ma-		type	aan-	date-	op-	mer-	king	vgl
9	aanleg oostzijde	a w	steengoed langerwehe	beker	1	eind 14 - begin 15				KDG, plaat 36:26
9	aanleg oostzijde	a w	roodbakkend, zoutglazuur	kom	1		bodem: brandsporen buitenzijde; zoutglazuur aan binnenzijde, spaarzaam; meerledige standvinnen			KDG, plaat 64; 7
9	aanleg oostzijde	a w	roodbakkend, zoutglazuur	kom	1		rand: bandvormig, lage knik, brandsporen buitenzijde, binnenzijde glazuur			
9	aanleg oostzijde	a w	roodbakkend, zoutglazuur	bord	1		rand: manchetvormig, binnenzijde slibversiering onder glazuur, versleten op rand			
9	aanleg oostzijde	a w	grijsbakkend	plavuis	1					
9	aanleg oostzijde	a w	grijsbakkend	voor-raad-pot	1		rand: bandvormig, dikwandig			
9	aanleg oostzijde	a w	grijsbakkend	fragment	2					
9	aanleg westzijde	a w	roodbakkend, zoutglazuur	bak-pan	1		volle steel			
9	aanleg westzijde	a w	roodbakkend	steel	2					
9	aanleg westzijde	a w	roodbakkend	kom	1		rand: bandvormig			
9	aanleg westzijde	a w	steengoed "keulse waar"	kruik?	1	1 5	rand: ondergesneden, met radstempelversiering			
9	aanleg westzijde	a w	steengoed	fragment	1		glazuur niet meegesinterd			

BIBLIOGRAFIE

Lyceum Ieper. (sd). Opgehaald van <http://website.webbrix.be/lyceumieper/school/historisch.asp>

Toussaint, R. (2000). *De abdij O.-L.-Vrouw ter-Nieuwe-Plant. Beveren a/d IJzer, 1236 - 1579*. Beveren (Alveringem).

VIOE. (2011). *Inventaris van het bouwkundig erfgoed - Roesbrugge-Haringe*. Opgeroepen op 2011, van Inventaris van het bouwkundig erfgoed: inventaris.vioe.be/dibe/geheel/21295

VLM Regio West

Oost- en West-Vlaanderen
Vestiging Brugge
Velodroomstraat 28
8200 Brugge

tel.: 050 45 81 00
www.vlm.be